

गुणी कथाकार म्हामल यांची 'चतुर्थी'

डॉ. सु. म. तडकोडकर

गोमंतकातील १९८० नंतरच्या काळात मराठी कथाकारांच्या उमद्या पिढीने स्वतःचे उन्मेष दाखविले, त्यात विजय कापडी, ना. बा. रणसिंग, वासंती नाडकर्णी, डॉ. विठ्ठल ठाकूर, रेखा मिरजकर, चंद्रकान्त गांवस, अंजली आमोणकर, विठ्ठल गांवस, मीना समुद्र, रेखा पौडवाल (भावस्पन्द), गजानन मान्द्रेकर, मीलन तळावलीकर, नारायण महाले, गजानन यशवंत देसाई (कुळागर), या व इतरांनी स्वतःच्या प्रतिभाविष्काराची चुणूक दाखविली आहे. त्यांच्या कथालेखनामुळे वि. सु. सुखठणकर, लक्ष्मणराव सरदेसाई, पंडित महादेवशास्त्री जोशी, सां. घ. कण्टक, सुभाष भेण्डे, अरुण हेबळेकर, स. शं. देसाई, माधवी देसाई यांच्याकरवी समृद्ध झालेला गोमंतकातील मराठी कथालेखनाचा प्रवाह पुढेही अनिरुद्धपणे वाहता राहिला आहे. कविवर्य बा. भ. बोरकर यांनीही 'समुद्राकाठची रात्र' या शीर्षकाचा कथासंग्रह वाचकांच्या भेटी आणला होता. त्यांच्या कवितेशी साधर्म्य राखणारे गोमंतकीय कवी गजानन रायकर यांचाही २००५ मध्ये एक कथासंग्रह प्रकाशित झाला. अशा पार्श्वभूमीवर मिलिंद चन्द्रकान्त म्हामल या आणखी एका गुणी अन् आश्वासक कथाकाराचे अस्तित्व दिसते ते त्यांच्या डिसेम्बर, २००५ मध्ये प्रकाशित झालेल्या 'चतुर्थी' या संग्रहामुळे.

मिलिंद चन्द्रकान्त म्हामल यांची मराठी कथा वाचत असताना वर्तमानकाळातील गोमंतक डोळ्यांसमोर उभा राहतो, परंतु त्यांच्या कथेतील गोमंतक नागरी प्रदेशातील नसून अनागरी प्रदेशातील आहे. आज जरी गोमंतकाचे एकंदरीत जीवन नागरी राहणीमानाकडे झुकत असले तरी सर्वसाधारणपणे अनागरी प्रदेशातील

मानसिकता अद्यापि नागरी बनायची आहे. ती काहीशी गोंधळलेला अवस्थेत आहे. पोर्तुगीजांनी गोमंतकाचा ताबा सोडताना गोमंतकीय व्यक्तीच्या नसानसात पाश्चात्य जीवनातील काही तत्त्वे टोचण्याचे प्रयत्न केले, मुक्तीनंतरच्या विकासाचे लाभ मिळू लागले आणि प्रसारमाध्यमांमुळे वर्तमानात वावरणारे सर्व विश्व गोमंतकाच्या द्वारात येऊन ठेपले असले तरी आजही नव्या राहणीमानास स्वीकारताना गोमंतकीय बिचकताना दिसतो. तो एका बाजूने या नव्या परिवर्तनाला सामोरा जाऊ पाहतो असे जरी वाटत असले तरी नवश्रीमंतीच्या झगमगाटामुळे अन् सततच्या राजकीय उलथापालथीमुळे निश्चित अशा स्थिर व समृद्ध अशा जीवनाच्या दिशेने जाण्यासाठी चिंतन मनन करण्यासाठी जी उत्संत हवी ती त्यास लाभत नाही, ही वस्तुस्थिती आहे. म्हामल यांच्या कथेत हा एकविसाव्या शतकाच्या उंबरठ्यावर पोहोचलेल्या परिवर्तनशील काळातील गोमंतक दिसतो.

म्हामल यांच्या 'चतुर्थी' संग्रहात गोमंतकीय जीवनदर्शन घडविणाऱ्या वट्ट बारा कथा आहेत. 'चतुर्थी', 'नरकासूर', 'शेकडेकारनीचे पाण्डव', 'गोलकारनीचा कुवेटकार', 'थोरली', 'हावरट', 'जाळ', 'अभिमानी', 'घर', 'ओढ', 'सोबती', 'हवा' या कथांच्या शीर्षकावरूनच या कथांच्या मध्यवर्ती आशयाविषयीची साधारणपणे कल्पना येऊ शकते. व्यक्ती, प्रसंग आणि मानवी भावना यांच्या संदर्भात अत्यंत तटस्थपणाने जी काही निरीक्षणे मांडता येणे शक्य आहे, ती या संग्रहात आढळतात. त्यातील बव्हंशी निरीक्षणे ग्रामीण जीवनातील सामूहिक मानसिकतेचे प्रतिबिंब दाखवित्तत. त्यामुळे त्या वाचकाला म्हामल यांच्या

जीवनानुभवाला अनेक पदर आहेत, याविषयीचा पडताळा येतो. 'कथा' या संज्ञेत एखाद्या जीवनानुभवाला अनेक पदर असू शकतात, असे मानणे योग्यच होय, परंतु त्या जीवनानुभवांमुळे स्वीकारलेल्या आशयसूत्राचा परिणाम मात्र एकच व्हायला हवा.

'चतुर्थी' कथेत पहिल्या वर्षाच्या गणेश चतुर्थीपासून पुढील वर्षाच्या गणेश चतुर्थीपर्यंतच्या काळात उद्भवलेल्या एकामागून एक अशा पेचप्रसंगाच्या परिस्थितीतही सुखी-समाधानाच्या शोधात असताना पराभूत झालेल्या सदाच्या कर्मकहाणीची मांडणी केली आहे. त्या एका वर्षात सदा आणि शिवराम या कनिष्ठ व ज्येष्ठ बंधूंत (वास्तू व इतर वडिलोपार्जित शेती, भाट, डोंगराळ प्रदेशातील काजूचे व सागवानाचे वृक्ष अशा प्रकाराच्या संपत्तीवरील स्वामीत्व अशा कारणांवरून) छेडला गेलेला संघर्ष दाखविला आहे. नागरी मानसिकतेला कदाचित अशा संघर्षाच्या वेळी परंपरागत गावकीची भूमिका कशी असते या विषयीचे आकलन होणार नाही. तिचे चित्रण या कथेत नेमकेपणाने झाले आहे. स्वतःचा घाम शिंपून जपलेल्या संपत्तीची वाटणी होऊ नये म्हणून धडपडणाऱ्या सदाला ती स्वीकारावी लागते, हा पराभव तो पचवतो. तो आपल्या वाट्याची संपत्ती स्वतःच्या पुत्राच्या नावाने करतो. त्याला घरदार सोडून दूर जावे लागते. नव्याने घर बांधावे लागते. शिवराम मोठा भाऊ असल्याने घरातील गणेशपूजनाचा मान त्याच्या घरी जातो. सदा गणेशपूजन स्वतःच्या घरी व्हावे म्हणून नव्याने सर्व आयोजन करतो तर त्याचा पुत्र सासुरवाडीतच स्थायिक झाल्याने वडिलांच्या घरी येण्याचे नाकारतो. सदाचा पुनश्च एकदा पराभव होतो. गणेश चतुर्थीचा संण सर्व काही मंगल व्हावे म्हणून साजरा करणाऱ्या सदाला सर्व अमंगल घटनांना सामोरे जावे लागते. त्यामुळे प्रत्येक वर्षी सात किंवा नऊ दिवस गणेशमूर्तीचे पूजन करणारा सदा वैतागून केवळ दीड दिवसाचे गणेशपूजन करतो. खरे तर नव्याने गणेशपूजन करणाऱ्याने प्रथम वर्षी केवळ दीड दिवसासाठीच मूर्तीची

प्रतिष्ठापना करण्याची परंपरागत पद्धत आहे. त्यामुळे वाचकाला सदाने प्रथम वर्षी आयोजिलेल्या दीड दिवसाच्या गणेशपूजनाविषयीचे नवल वाटत नाही.

हिंदूच्या धार्मिक सणाच्या काळातील संबंधित असलेली चतुर्थी सारखीच 'नरकासूर' ही आणखी एक कथा. गावकऱ्यांनी ओवाळून टाकलेला बलदड नरसिंह उपाख्या नरशा हा अचाट, अफाट वागायचा. त्यामुळे त्यांना तो नरकासूराशी साधर्म्य राखणारा आहे, असेच वाटायचे. तो नेमका नरकचतुर्थीच्या रात्री दहन करण्यासाठी गावकऱ्यांकरवी नरकासूराची प्रतिमा घडवली जात असता मृत्यू पावतो. नरसिंह नामक एका व्यक्तीच्या मृत्यूविषयीचे विविध प्रकारचे भावनात्मक पडसाद गावभर उमटतात. गावातील प्रतिष्ठीत व्यक्ती आबांशी त्याचा छतीसाचा आकडा असूनही ते, तो बहिष्कृत असूनही, त्याचा मृत शरीराचे दहनकार्य पूर्ण करतात. शेवटी उत्साह न राहिल्याने नरकासूराच्या पुतळ्याचे दहन करण्याचे कार्य कसेबसे करून घेण्यात येते. 'नरकासूर' या कथेत नरकासूरासारख्या एका दैत्याचे निर्मूलन करण्याविषयीची परंपरागत असलेली प्रतिक्रिया आणि त्याच्यासारखा स्वभाव असलेल्या गावकऱ्याचे मृत्यूमुळे निर्माण झालेल्या उत्साहभंगाचे उत्कट वर्णन येते. एकंदरीतपणे वातावरणनिर्मिती करण्यात म्हामल यांना यश लाभले आहे, तेच या कथेच्या मांडणीचे वैशिष्ट्य आहे, असे म्हणता येते.

'शेकडेकारनीचे पाण्डव' ही कथा संवादांच्या माध्यमातून आकारत जाते. या कथेत एका असहाय्य स्त्रीच्या जीवनात प्रवेश करणाऱ्या अनेक असह्य वेदनादायक प्रसंगाचे चित्रण आढळते. शेकडो रूपयांची ऋणे देणाऱ्यास नाना पेडणेकर नामक धनकोस 'शेकडेकार' हे अभिनाम लाभलेले असते. सर्वांस त्यांच्या पुत्राची पत्नी 'शेकडेकारन' म्हणून परिचित असते. पुत्र व्हावा म्हणून पाय वाकडा टाकते, परंतु त्यावेळीही तिच्या पोटी पाचवी कन्याच

जन्म घेते. त्यामुळे तिच्या कन्यांना 'पांडव' म्हणून संबोधले जाते. पुढे दैवाचा फटका बसल्याने पाच उपवर कन्यांची माता 'शेकडेकारन' भातशेती आणि कुणाची तरी हलकी-फुलकी कामे करीत आपल्या परीने स्वतःचा संसार उभा करते. तिच्या इच्छेविरुद्ध तिची गोरीपान कनिष्ठ कन्या एका मुसलमानाचा हात धरून पळून जाते. परंतु स्वतःच्या एका वर्षाच्या बालकाला ओटीत घेऊन पण परित्यक्ता बनून पुन्हा घरी परतते. धनकोची सून ऋणको होऊन पुढील आयुष्य घालविण्यास सज्ज होते. या कथेत वा इतरत्रही नाणिजचे नरेंद्रमहाराज या व्यक्तीचाही उपहासगर्भपणे उल्लेख होतो.

'गोलकारनीचा कुवेटकार' ही कथा सामुहिक जीणेच्या मानसिकतेचे दर्शन घडविते. ही कथा निवेदन आणि संवाद यांच्या माध्यमातून उलगडत जाते. शेकड्यांची ऋणे देणाऱ्यांची सून जशी 'शेकडेकारन' म्हणून परिचित असते तसेच, गोल साडी नेसणाऱ्या स्त्रीस 'गोलकारन' म्हणून ओळखले जाते. अनागरी प्रदेशात तर अशा संबोधनांना विशेष वाव असतो. गोमंतकातील अनागरी प्रदेशातील स्त्री अलीकडे गोल साड्या परिधान करू लागली आहे. तत्पूर्वी ती नऊवारी लुगडे नेसत असे. त्यामुळे 'गोलकारीन' या सारखी संबोधने म्हणजे उपहासगर्भ पद्धतीने केलेला छळ असायचा. त्यात नवल वाटावे असे काही नाही. एकोणिसाव्या शतकातील पुण्यात शास्त्रीमंडळीनीही गोल साडी नेसण्यावर वर्षानवर्षे खडाजंगी चर्चा केली होती. अमेरिकेने कुवेतला इराकच्या जबड्यातून काढण्यासाठी केलेल्या कारवाईच्या वेळच्या एकोणिसशे नव्वदीतील ही कथा आहे. कुवेत या तेलसंपन्न असलेल्या मध्यपूर्वेतील खाडीप्रदेशात सेवाचाकरीसाठी गेलेल्या दिना नामक पुत्राने आग्रह केल्याने, एरव्ही परंपरागत नऊवारी लुगडे नेसणारी त्याची माता गोल साडी परिधान करू लागते. पुत्राने पाठविलेल्या पैशामुळे तीन उपवर कन्या पदराला असूनही तिच्या घरात सुबत्ता येते, परंतु स्वाभाविकपणे ती गावकरांच्या डोळ्यांत सलू लागते.

दिनाच्या विवाहानंतर पुत्र आता मातेचा राहत नाही. तो तिच्या सुनेच्या आधीन होतो. दहा वर्षांनंतर पुनश्च खाडीक्षेत्रात अमेरिकेचे इराकशी युद्ध होते. या काळात दिनाची सेवाचाकरी संपुष्टात येते. त्यामुळे गोलकारनीची आर्थिक स्थिती डामाडोल होऊन जाते. गोमंतकातील काही जणांच्या आयुष्यात नवश्रीमंती आल्यानंतर अनेक कुटुंबांची दैना झाली, त्याविषयीचे नेमके चित्रण म्हणजे ही कथा होय.

'थोरली' ही रचना एका अबोल, सोसीक, परित्यक्त, संतानहीन स्त्रीची परिणामकारक शोककथा आहे. दोन भावांच्या घरात ती थोरली जाऊ. मुंबईतील एका गुजराथीणीच्या सहवासात आयुष्य घालविणाऱ्या स्वतःच्या पतीच्या नावाचा कुंकू लावून गोमंतकातील निसर्गाची निगराणी करीत जीवनयापन करणारी 'थोरली' ही एक चित्ताकर्षक व्यक्तिरेखा होय. तालेवार घराण्यातील कन्या असूनही विवाहानंतर ती मागे वळून पाहत नाही की पाय वाकडा टाकत नाही. 'थोरली'च्या पतीने, स्वतःच्या निधनानंतर त्या गुजराथीणीला सर्व संपत्ती लाभावी अशी व्यवस्था केल्यानंतर तिची वंचना वाढते कारण त्या भूमी-घरावर गाय-पासावर, वृक्षा-डोंगरावर, शेता-भाटावर तिचा जीव लागलेला असतो. ती एकाकी पडते आणि वाट्याला आलेल्या मांगरात बुद्धिपुरस्सरपणे सर्वस्वाचा निरोप घेते. 'गोलकारीन' 'शेकडेकारीन' याच्यापेक्षाही या 'थोरली' कथेची मांडणी अधिक रेखीवपणे झाली आहे. 'चतुर्थी'तील सदा या व्यक्तिरेखेपेक्षाही 'थोरली'ची व्यक्तिरेखा अधिक परिणामकारक वाटते.

'जाळं' ही एक न खुललेली प्रीतीकथा आहे. मामाच्या निवासस्थानी राहून अध्ययन करणाऱ्या कथानिवेदकाच्या आयुष्यात आलेली लाकूडकाप्या मेस्त्रीची कन्या आरती आणि चित्तात कोणतीही प्रीतीची भावना नसूनही जिच्याशी लग्न करावे लागणार आहे अशी ती मामेबहीण सुमन यांच्या सहवासातील काही घटना-प्रसंगाचे

संकोचलेल्या अवस्थेत वावरणाऱ्या लेखणीने वर्णन करण्यात ही कथा संपून जात असली तरी महामल यांच्या आगामी चांगल्या प्रीतीकथांची नांदी या कथेत आढळते.

'अभिमानी' या कथेत भिकाजी शांताराम नाईक ही व्यवसायाने उत्तम गवंडी असलेली अन् स्थानिक रंगमंचावरील भूमिका करणारी व्यक्तिरेखा भेटते. हा एक जात्यंथ गृहस्थ असून त्याचे स्वतःच्या भावाशीही पटत नाही. इतरांशी काही ना काही कारण उकरून, वर्षभर भांडत राहतो. तो स्वतःच्या मुलांना क्रीडेत हरविणाऱ्यांनी आपल्या गावातील पटांगणात येता कामा नये असा दुराग्रह बाळगतो. मध्यम मार्ग स्वीकारण्याची इच्छा नसल्याने तो अतिरेकी उक्ती व कृती करतो. क्रिकेटचा शौकीन असलेला भिकाजी भारताचे क्रीडापटू धडाधड तंबूत परतलेले पाहून टी. व्ही वर चहाचा कप फेकतो आणि काचेचा पडदा फोडून टाकतो. १७ जुलै, १९८६ला गोवा राज्याच्या विधानसभेत कोंकणी राज्यभाषेचे स्थान लाभणार, अशी वार्ता कानी आल्याक्षणी तो मार्गावरचे वृक्ष कापून टाकतो. एकदिवस त्याचा वध होतो आणि कोणालाही त्या घटनेची गंधवार्ताही नसते. या मध्यपि, बऱ्या - वाईट बाबींचा तर्कदुष्ट दुराभिमानी असलेल्या प्रतिनिधीक व्यक्तिरेखेवर प्रकाशझोत टाकण्यात कथालेखकाला यश लाभले आहे.

'घर' या कथेत अधू असलेल्या आपाच्या जीवनाची शोककथा येते. नात्यातील संघर्ष निरागस मानवाच्या अस्तित्वालाच सुरुंग लावू शकतात, याविषयीचे निवदेन या कथेत झाले आहे. अत्यंत कुतूहलजनक प्रसंगाच्या आधारे मूळ कथानकापाशी नेणारी कथनात्मकता, हे या कथेच्या मांडणीचे आगळेवेगळे वैशिष्ट्य होय. महामलांत लेखणीत दडलेला उद्याच्या प्रयोगशील लेखकाचा तोंडवळा या कथेद्वारे दिसायला हरकत नाही.

'चतुर्थी' नंतरची आणखी एक वैशिष्ट्यपूर्ण कथा म्हणून 'ओढ' या कथेचा निर्देश करावा लागतो. एका कथेत पारंपारिक संपत्तीत स्वतःचा जीव अडकवून बसलेला

सदा आणि दुसऱ्या कथेत आधुनिक जीवनातील सोयी लाभूनही गावाकडचा गोष्टीचा आठव करणारा सेवानिवृत्त रामा या संग्रहात भेटतात. गीझर, इण्टरनेट, टी. व्ही, प्लॅट, फ्रीज, मिक्सर, मोटारसायकल, मोबायल, वॉशिंग मशीन, संगणक या व दैनंदिन जीवनात आढळणाऱ्या इतर वस्तू जरी आवश्यक असल्या तरी केवळ त्यांच्याच हव्यासात वर्तमानातील मानव अडकून पडला आहे, या वस्तुस्थितीकडे महामल यांनी संबंधितांचे लक्ष वेधले आहे. या निमित्ताने, या पुढे आधुनिकतेचा व ग्राहकांच्या मानसिकतेचा उपहास करणाऱ्यांच्यापाशीही या व इतर वस्तू मुबलक प्रमाणात असतात, या वस्तुस्थितीचाही निर्देश व्हायला हवा होता.

'सोबत' या कथेत सुषमाला तिचा पती समीरच्या जीवनाची चिंता वाटू लागते कारण तिला कर्करोगासारखा दुर्धर आजार जडलेला आहे. ती त्याचा द्वितीय विवाह करून देऊ पाहते. ही कथा वाचत असताना या पूर्वी 'मेरी बीबी की शादी' या सारख्या कथा हिंदीत लिहिल्या गेल्या आणि त्यावर नाटक व चित्रपटही निघाले होते, त्यांचे स्मरण होते. त्या कथांना सुखदायकता लाभल्यामुळे एकंदर रचना काहीशी स्वान्तसुखाय झाली होती. परंतु या 'सोबती' कथेत सुषमाचा मृत्यू होतो. त्यामुळे प्रीतीचे एक वेगळे स्वरूप असेही असू शकते, असे जाणवत राहते. या कथेद्वारे प्रथमच मध्यमवर्गीय कुटुंबात आढळणारी नावे, एकमेकांविषयीची काळजी घेण्याची धडपड, नागरी जीवनात आढळणारी मम्मा याना महामल यांनी स्थान दिले आहे. 'जाळ' मध्ये प्रीतीकथा लिहिण्याचा व व्यक्तिरेखांना सुमन, आरती ही नावे देण्याचा प्रयत्न झाला होताच कुटुंबजीवनातही पत्नीची पतीवरील प्रीती हाच विषय या कथेत मांडला गेला आहे.

गोमंतकात वास्तव्य करणाऱ्या लेखकांना भाटकारशाही, स्वातंत्र्ययुद्ध, मध्यपूर्वेकडील देशांतील सेवा-चाकरी, खाण व्यवसाय, पर्यटन व्यवसायाशी संबंधित

असलेले विषय नेहमी आकर्षित करतात. त्यामुळे कथानकाचा बेस तयार होण्यास फारशी अडचण येत नाही. त्यातही पुन्हा या व्यवसायांनी गोमंतकीय जीवनावर बरे-वाईट परिणाम केल्याने साहित्यकृतीला अविष्कृत होणास अधिक विलंबही लागत नाही. 'हवा' ही कथा अशाच पर्यटन व्यवसायाच्या विषयाशी संबंधित आहे. योगेशला, शालांत परीक्षेत कसेबसे यश लाभल्यानंतर, एडगर-कामिला या जर्मन युगुलाच्या सान्निध्यात पैशांच्या कमाईची गुप्तमंजुषा लाभते. त्यातून अनेक पंचप्रसंग निर्माण होतात. शेवटी योगेश कथानिवेदकाला सांगतो, 'फुकटची टेन्शनाना. दोन नंबरचच्या धंद्यान सगळ्यांक सांभाळूचे पडतं. एक दीस कसली ती न्हीज ना. बापायवांगडा आता गवणेकामाक वचपाचा चिंततंय.' समुद्रकाठच्या असल्या हवेने योगेश शुद्धीवर येतो.

'हावरट' या कथेत एरव्ही गुर्मीत असलेल्या नानांना धडा शिकविणाऱ्या बालकांविषयीची कथा आली आहे. ढिसाळपणामुळे ही रचना प्रत्ययदर्शी वाटत नसली तरी म्हामल यांच्या लेखनात अशा विषयाशी संबंधित असलेल्या कथनात्मकेची काही पाळे-मुळे दडलेली आहेत अन् ती कधीनाकधी उत्तम कथाविष्कार करणार आहेत, याविषयीची शंका राहत नाही. तसे पाहिले तर त्यांच्या अनेक कथांत निवेदक स्वतःचे अस्तित्व दाखवून जातो. हे अद्यापि अबोल अवस्थेतील कौंभ आहेत, असे वाटत राहते. विशेषतः 'जाळ' या कथेत तो कौंभ जोरकसपणे आकार घेतो आहे, असे वाटत राहते.

या संग्रहातील बहंशी कथा व्यक्तिचित्रणात्मक आहेत. त्यामुळे व्यक्तिवादी आशयसूत्रे दृष्टीसमोर ठेवून हे कथालेखन झाले नाही ना, अशी शंका तरळते. म्हामलांच्या कथांत जशी माता, पिता, बंधू, भगिनी, चुलता, दीर, नणंद, भावजय, दुसरी पत्नी अशी नाती आढळतात तशी नाना, सदा, आपा, दिना ही व्यक्तिनामे इतर कथांतही पुन्हा येतात. काहीजण पत्नीला सोडून इतरत्र राहणारे

आहेत तर कामिलासारखी पतीला सोडून जगू पाहते. या व्यक्तिरेखा संतानहीन आहेत तसेच पुत्रपौत्रासहित जीवनयापन करणाऱ्याही आहेत, परन्तु या नात्यांत काहीना सुख मिळते, काहीना नाही. या व्यक्तिरेखा उत्तर गोव्यातील गावांत राहतात पण ते बेतीला, हरंबलला, पणजीला, मडगावला, बाणावलीला, कलंगुटला, वास्कोला, म्हापशाला, मुंबईला, मध्यपूर्वेला जाऊन-येऊन असतात. 'चतुर्थी' कथेतील सदा केन्द्रवर्ती असल्याने त्यांची वेदना जशी ठसठशीत होते. कर्तृत्वहीन पुरुषांच्या सहवासात होणारी जीवनाची होरपळीचे दर्शन घडविणाऱ्या इतर कथांतही जीवनानुभवातील संघर्ष अधिक मर्मस्पर्सी होऊ शकला असता. बहुतांशी कथांतील व्यक्तिरेखांपाशी मुबलक भूमी आहे. शेते, भाटे, डोंगरावरील काजूच्या राया आहेत ही इतकी संपत्ती असूनही काही व्यक्तिरेखा व्यसनी आहेत, लोभी गावातील बलदंड वा अहंम्यन्य पुरुष आहेत. गवंडीच्या व्यवसायाचे संदर्भ पुन्हा पुन्हा येतात. मोटारसायकल भाड्याला देणाऱ्या व्यक्तिरेखा आढळतात. ते गवंडी, गिरणीकामगार, गुंड, प्यून, रुमबॉय, लाकूड चिरपी, विद्यार्थी, सुतार, हिप्प्यांना चरस, गांजा देणारे असले तरी अजाला मोताद होत नाहीत. त्यामुळे जीवनसंघर्ष झडतो तो इतर कारणांमुळे. त्यात प्रेमविवाह आहेत, लग्नबाह्य संबंध आहेत, प्रीती एकटीवर तर विवाह अन्य युवतीशी करावे लागणारे प्रसंग आहेत. मृत्यूचे प्रसंग देखील विविधतेने येतात. ग्रामीण प्रदेशाचे होणारे नागरीकरण आणि त्या संदर्भातील धोकादायक स्थळे लेखकाने ओळखली आहेत, 'ओढ' मध्ये सर्व प्रतीत व्हायला हवे. आत्मनिवेदनात्मकता हा या कथांचे आणखी वैशिष्ट्य होय. या सर्व जीवनानुभवांवरून म्हामल यांच्या निरीक्षणांसाठीचा पट कितीतरी वैविध्यतेने विनटलेला आहे, याचा पडताळा येतो.

म्हामलांनी मराठी कथेतील वाक्यरचनेसाठी स्थानिक बोलभाषेतील वाक्यरचनांची जी जोड दिली आहे त्यामुळे निर्माण झालेली लेखनशैली मराठीच्या मध्यवर्ती

परिसरातील वाचकांना नक्कीच आवडेल. उदाहरणार्थ - आपण अमक्या बाटल्या पिल्या, (हावरट पृ. ३७). 'त्यानंतरचा वेळ आम्ही बऱ्याच गोष्टी करून काढला (नरकासूर. पृ. १५). 'दुसऱ्या दिवशी आमच्या भाटातील नारळांचा पाडा होता.' (शेकडेकारनीचे पाण्डव, पृ. १८), 'भला मोठा नरकासूर करायचा' (नरकासूर, पृ. १०), 'मधला भाऊ विष्णू लग्न झाला' (अभिमानी, पृ. ५३), 'सगळीकडे फिरून त्यांनी दोन हजारांचा गल्ला जमवला होता.' (नरकासूर, पृ. १०), 'सदाने चहा पिला' (चतुर्थी, पृ. ६), 'संजूला मार घालायचा.' (अभिमानी, पृ. ५२).

काही वाक्यरचनांतील दडलेला नेमका अर्थ कदाचित वाचकांच्या ध्यानात येण्यास विलंब लागेल. उदाहरणार्थ - अवनू (यंदा), 'आल्लोस' (पायथा), 'कान' (लघुस्वरूपातील साकव), 'कामेऱ्या' (श्रमजीवी स्त्रिया), 'कॅस्ताव' (वाद), 'घाडी' (भूत-पिशाच्च काढणारा तांत्रिक), 'चाळेगत' (चकवा), 'चेडो' (पुत्र, मुलगा), 'जोरगत' (भरती), 'तकायत' (पर्यन्त), 'तिखळी' (दोर्घांच्या मागोमाग जन्मलेली तिसरी कन्या), 'न्यारवां' (Nerves विचारशक्ती), 'पडिंग फाळी' (पडीक शेताचा एक भाग), 'पाकला' (पोर्तुगीज पुरुष व्यक्ती) 'पाडायी' (नारळाच्या झाडावरचे नारळ उतरविणारा श्रमजीवी), 'बुडकला' (मडके) 'बेसट' (बेश्टो उगाच), 'मांगर' (नारळ वगैरे साठविण्याचे स्थान), 'मदोर' (लाकूडकाम), 'रोमाट घालणे' (गोंधळ माजवणे) 'रोस काडणे' (बुकलून काढणे), 'लुवणे' (शेतात रोपे लावणे), 'व्हवस' (सासूरवाडीतील जावयासाठीचा समारंभ), 'सुराटो' (मद्यपि).

सर्व कथानके ग्रामीण प्रदेशात घडत असल्याने तीत काही वेळा एकाच कृतीसाठीचे विविध शब्दबंध वाचण्यास मिळतात, उदाहरणार्थ - गाळी मारणे, गाळी संवणे, गाळी घालणे, 'आता रांड जावन येतंय', 'आवय झवण्या' 'किडे पडान मरोंवे बायेकझवणे', 'कित्याक इलय गू खांवक?' 'चेडयेच्यान' 'तुजो झील हुतवाळी कसो आसा',

'ह्याका मॅलाक आयजच मरांक जायं आसाला?', 'हिपयांचे गाणी पळोवंक' या सारख्या वाक्यरचना अधूनमधून येतात, परंतु तशा प्रकारची लेखनशैली म्हामलांचा सद्वर्तनी संवेदनशीलतेशी मेळ खात नाही, त्यामुळे तीतही संकोचशीलताही दिसते.

काही ठिकाणी इंग्रजी वाक्यरचनांचा प्रभाव मराठीवर पडला आहे हे जाणवते. उदाहरणार्थ 'त्यामुळे शनिवारी रात्री आणि रविवारी सकाळी सर्वजण उपलब्ध असणार म्हणून आम्ही निश्चित होतो.' (नरकासूर, पृ. ११).

काही वेळा आदरार्थी संबोधन कधी करायचे तर त्याच व्यक्तीला सामान्यार्थी संबोधनही लावायचे, या सारख्या वाक्यरचना अनावधानाने होऊन जातात. कथालेखकावर स्थानिक बोलीभाषेचा प्रभाव असल्यामुळे ही नकळतपणे गफलत होऊन जाते. उदाहरणार्थ - 'दोधेजण आबांच्या घरी गेले.' 'संजूच्या आजीला आबा मान घायचा.' 'काहीवेळा 'नरसू', 'नरसो', व 'नरशा' अशी एकाच व्यक्तीच्या संदर्भात संबोधने येतात. (नरकासूर, पृ. १२-१३.)

या पार्श्वभूमीवर म्हामल यांच्या कथांनी गोमंतकातील मराठी वाचकांना एक नवे आश्वासक स्थान निर्माण केले आहे, असे म्हणायला हरकत नाही. स्वतःच्या अस्करातील जीवनानुभवांचे चित्रण करताना दैनंदिन जीवनातील काही समस्याही अधोरेखित केल्या आहेत. म्हामल स्त्रीच्या दुःखानुभवांचे प्रतिबिंब दाखविताना वस्तुनिष्ठपणा दाखवितानाच, शिवाय पुरुषांचा पराभूतपणाही व्यक्त करतात. म्हामल यांची नस ग्रामीण जीवनाशी जुळलेली असल्याने कोंकणी कथालेखनातील प्रकाश पर्येकरांनी जशी स्वतःची नाममुद्रा उमटवली आहे, तशी नाममुद्रा उमटविण्याची क्षमता म्हामल यांच्यापाशीही आहे, असे जाणवत राहते.

